

КИСЕЛЮК Н.П.

(Луцький нац. тех. ун-т)

ДИСКУРСИВНІ ЛЕКСИЧНІ ОДИНИЦІ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ РАДОСТІ

The article deals with the role of interjections in the expressions of emotional state of happiness. It is stated that interjections are the only lexical units that express emotions. The rest parts of speech either name emotional states or describe them.

Key words: *emotional state, happiness, interjection, to express, lexical unit, phraseological unit, emotive, parts of speech, connotative, affective.*

Емоційна лексика відіграє важливу роль у лінгвостилістичній системі будь-якої мови. Вона є тим прошарком словникового складу, який так чи інакше пов'язаний із людськими почуттями. Актуальність цієї статті пояснюється тим, що вибір слів мовця завжди зумовлений його емоційним станом, і однією з характеристик такого вибору є тенденція до вживання емоційно експресивних слів, забарвлених відповідно до емоції, яка переживається. До вивчення проблеми емоційної лексики зверталися такі лінгвісти, як В. І. Шаховський, Б. Волек (Волкова), В. Н. Телія та багато інших.

Мета статті полягає у виявленні та класифікації лексичних одиниць за допомогою яких відбувається вираження радості. Між типізованими емоційними станами та мовленнєвою репродукцією існує хоча і не жорсткий, але типізований зв'язок, яким і пояснюється можливість взаєморозуміння комунікантів на емоційному рівні мовної компетенції. Навіть наодинці з собою людина прагне виразити своє ставлення емоційно, тобто через емотиви, а не через назви тих емоцій, які вона переживає в даний момент. Це можна пояснити потребою включати своє емоційне ставлення в систему соціально вироблених емоційних категорій. В емоційній комунікації мовець може маніфестувати свою радість так:

1) комунікант може вжити цілий ряд емотивів, щоб зняти емоційну напругу. Наприклад:

1) *“Wow! What a pretty day! It's great, big, snowy, marshmallow, fluffy, pink, cotton candy and sunshine kind of day!” (Trudeau 1971, p. 33).*

2) комунікант не відразу може знайти потрібне слово, або ж зовсім не знаходить його, щоб висловити радість, яку він переживає в даний момент. Наприклад:

2) *“Oh... oh ... sure, we understand. Actually, I'm glad the baby's not coming early. It'll be better for him- or her – to be on time” (Martin 1986, p.105).*

Мотивом вибору тієї чи іншої лексичної одиниці є ступінь переживання мовцем радості у момент мовлення. На думку В.І. Шаховського, для типізованого вираження емоцій та емоційних станів слугують емотиви, які формують лексичний емотивний фонд будь-якої мови [Шаховський 1987, с. 25].

Б. Волек (Волкова) виділяє лексеми, які містять виключно емотивні компоненти значення, в окремий клас [Волек (Волкова) 1995, с. 19]. Цей клас

майже повністю складається з вигуків, які виражають емоційний досвід мовця як психофізичний, без понятійного узагальнення його на рівні значення. Емоційний досвід у них не описується за допомогою поняття, він виражений прямо. В той же час денотативний аспект вигуків – об'єкт на який спрямоване емоційне ставлення – відсовується в семантиці слова якомога далі. Завдяки суто експресивним характеристикам, які позбавлені будь-яких понятійних компонентів, вигуки є найбільш чистою репрезентацією емотивності на кодовому рівні [Волек (Волкова) 1995, с. 19]. Емоційний стан радості, виражений за допомогою вигуків, за своєю експресією наближається до афекту.

Беручи за основу класифікацію Н. Л. Курносової [Курносова 1992, с. 12-13], ми поділяємо вигуки, які виражають радість, на:

а) емоційні первинні вигуки (власне вигуки), які не мають омонімів серед інших частин мови. Їм властиві всі категоріальні ознаки вигуків (*ah!*, *ha!*, *oh!*, *gee!* та ін.). Належність таких слів до вигуків можна встановити, не вдаючись до аналізу їх функціонування в мовленні;

б) емоційні вторинні вигуки, тобто слова, які генетично походять від інших частин мови, але позбавлені номінативної функції, тобто ті, які набули категоріальних ознак вигуків (*boy!*, *there!*, *well!*, *now!*, *why!* тощо).

Деякі вчені змішують інстинктивні вигуки (біологічний фактор) та власне вигуки (соціальний фактор) [Волек (Волкова) 1995, с. 19]. Співвідношення вигуків та інстинктивних вигуків аналізували також І. І. Мещанинов та В. В. Виноградов, які критерієм розмежування вважали значущість певного звука або комплексу звуків. Інстинктивний вигук, який втратив індивідуальний характер і отримав суспільне визнання та увійшов до суспільної практики, стає словом і включається до словникового складу мови [Виноградов 1986, с. 584-585; Мещанинов 1978, с. 292-293]. Інстинктивні вигуки є частиною експресивного компонента емоції і становлять разом з мімікою, пантомімікою та жестами елементи першої сигнальної системи. Вони є звуковими реакціями і не проходять крізь призму мислення [Гамзюк 2000, с. 42].

Вигуки, на відміну від інстинктивних вигуків, належать до складу другої сигнальної системи, з якою пов'язане слово і мислення. Деякі вигуки типу *ah!*, *oh!*, *wow!* зовні схожі на інстинктивні вигуки. Але вони пов'язані з ними лише генетично, оскільки являють собою їхні звуконаслідування. У лінгвістиці їх називають "зображувальною вмотивованістю", вони лише приблизно, схематично копіюють природні звуки [Маслов 1998, с. 112].

Як показало наше дослідження, у сучасній англійській мові кількість вигуків, за допомогою яких експлікується емоційний стан радості, відносно невелика. Це можна пояснити низкою чинників. По-перше, такі емотивні одиниці виражають емоції високого ступеня інтенсивності, які у психічному житті людини трапляються нечасто. По-друге, порушення балансу між емоціями та мисленням розглядається швидше як аномалія, ніж як норма. По-третє, через денотативну співвіднесеність вигуків емоційне ставлення може бути без обмеження віднесене до кожного об'єкта. По-четверте, в англійській мові крім вигуків, які виражають радість, існують ще й вигукові фразеологічні одиниці, які теж виражають цей емоційний стан. Немалу роль відіграє також

полісемія самих вигуків, і в іншому контексті вигуки, які виражають радість, могли б вживатися для позначення іншого емоційного стану.

Аналіз ілюстративного матеріалу та кількісні підрахунки показали, що емоційний стан радості виражається за допомогою таких вигуків як: *oh!* (*ohh!*, *ooh!*), *ha!*, *hee!*, *ah!*, *wow!* (*whew!*), *aha!*, *hey!*, *oho!*, *hurray!* (*hooray!*), *yippee!*. Найуживанішим серед них є вигук *oh!* – він вживається у 56% випадків для вираження радості. Вигук *wow!* використовується у 11% випадків. Вигук *hurray!*, який репрезентує дану емоцію, не потребує контекстуальних пояснень, вживається у 5,5% випадків.

Вагому роль у вираженні емоційного стану радості відіграють вигуки, до яких належать слова, що не втратили повністю лексичного значення тієї частини мови, від якої вони походять (*grand!*, *great!*, *divine!* тощо), а також слова ствердження та заперечення (*yes!*, *no!*, *sure!*, *never!*, *right!* тощо) та етикетні кліше (*welcome!*, *thanks!*, *please!*, тощо). Наприклад:

3) “*Splendid!*” cried the dean. “*That’s exactly what I needed to hear. For a moment there, I was afraid you’d lost that backbone you’re famous for*” (Bernays 1990, p.191).

4) “*Delicious! Delicious!* Had he written nothing more, he would have been immortal” (Austen 1976, p.38).

Як видно з вищенаведених прикладів, цей клас вигуків складається переважно з оцінних прикметників, які містять семи позитивної оцінки і є відкритою групою мовних одиниць, яка поповнюється за рахунок слів інших частин мови. Завдяки цьому діапазон емоційно-оцінних вигуків-виразників радості, які походять від інших частин мови значно ширший. Серед них виокремлюємо наступні: *delicious!*, *very kind!*, *very handsome!*, *excellent!*, *fantastic!*, *marvelous!*, *amazing!*, *great!*, *right!*, *wonderful!*, *grand!* тощо. Наприклад:

5) ‘*How about a dip in the pool?*’ I suggested.

‘*Oh yes! Goody! Goody!*’ She clapped her hands together and beamed at me, then cried to Jamie, ‘*Let’s go and get our swimsuits, Fishy*’ (Bradford 1995, p. 93).

У наведеному прикладі вигуки, що походять від інших частин мови *yes!*, *goody!* підсилюють значення вигуку *oh!* і роблять вираження емоційного стану радості більш інтенсивним. Вигуки, які походять від іменників та прикметників, не втратили повністю свого лексичного значення, а отже містять певну інформацію, яку мовець вважає найголовнішою, оскільки виносить її на перше місце. Наприклад:

6) “*Brilliant!*” yelled Lee Jordan. “*Inspired! What an entrance! Flying a car right into the Whomping Willow, people’ll be talking about that one for year*” (Rowling 2002, p.32).

Емоційний стан радості може також виражатись за допомогою вигуківих фразеологічних одиниць типу *My God!* *My word!* *Well done!* *Great heavens!* тощо. Ці одиниці також є полісемантичними, а отже їхнє значення розкривається лише в контексті. Наприклад:

7) “*Great heavens!*” my father cried. “*What a wonderful thought! What a beautiful idea! We’ll give a dinner in their honor!*” (Dahl 1988, p.195).

У наведеному прикладі вигукова фраза *Great heavens!* підкріплюється фонаційним компонентом *cried*, який сам по собі не є достатнім для ідентифікації радості, однак окличні речення *What a wonderful thought!* *What a beautiful idea!* із специфічним синтаксичним оформленням формують контекст, який свідчить про вираження емоційного стану радості.

Незважаючи на майже необмежені можливості утворення вигуків від інших частин мови (у 45 художніх творах ми нарахували 52 різних вигуки та фразеологічні одиниці, не рахуючи етикетних кліше типу *congratulations!*, *thanks!* тощо), нам вдалося визначити найуживаніші, а отже – найуніверсальніші з них для вираження радості. Це такі вигуки, як *yeah!* (*yes!* *yea!*) – 17%, *delicious!* – 6%, *fantastic!* – 6%, *amazing* – 6%, *excellent!* – 3%, *oh my God!* – 3% вживання. Як показав ілюстративний матеріал, типізовані вигуки радості складають лише 41% від загальної кількості вигуків-виразників радості. У 59% випадків таким виразником радості виступає будь-яке слово, яке перейшло із значущої частини мови (іменник, прикметник, прислівник, дієслово), хоча найбільшим джерелом для таких вигуків є прикметник із семою позитивної оцінки (*marvelous!*, *unbelievable!*, *cool!*, *great!*, *right!*, *brilliant!*, *very kind!*, *very handsome!* тощо).

Вигуки, які виражають радість, є синтаксично ізольованими і утворюють елементарні речення. Однак синтаксична ізольованість на рівні елементарного речення зовсім не свідчить про семантичну ізольованість від інших речень. Висловлення, в яких емоційний стан радості виражається за допомогою вигуків, відзначаються надзвичайно високою емоційністю та експресивністю. В живому невимушеному мовленні вигуки-виразники радості – це слова, що спонтанно виражають емоційний стан людини, тому тут їхня експресивність є первинною. В писемному художньому мовленні така експресивність є вторинною, стилістично заданою.

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що практично всі частини мови можуть експлікувати емоційний стан радості. При формуванні понять цих одиниць до їхньої семантичної структури включаються не лише певні ознаки, але й емоційне ставлення до них з боку мовного колективу. При вираженні емоційного стану радості такі мовні одиниці до своїх основних предметно-логічних сем додають ще й емотивні зі значенням "радість". У конотативах, які позначають радість, емотивна семантика додається до логіко-предметного макрокомпонента, тоді як в афективах-виразниках радості, цей компонент відсутній. На цій підставі ми, вслід за В. І. Шаховським [Шаховский 1997, с. 102], протиставляємо афективи-виразники радості конотативам за емотивним компонентом та різними типами семантики.

Результати нашого дослідження свідчать про те, що у дискурсі емоційний стан радості актуалізується лише за допомогою вигуків. Даний висновок перегукується з твердженням В. М. Телії про те, що єдиними виразниками емоцій в мові є вигуки [Телия 1991, с. 115]. Таким чином, виразити радість можна за допомогою афективів, які представлені вигуками, а описати – за допомогою конотативів, якими може виступати будь-яка значуща частина мови.

Набуття вигуками-виразниками радості семантико-граматичних ознак, властивих іншим частинам мови, відіграє важливу роль під час розгляду вигуків у прагматичному аспекті. Вигуки як слова, що несуть прагматичну інформацію, саме в процесі функціонування тісно взаємодіють з іншими лексико-граматичними класами слів. Ця взаємодія вигуків з іншими частинами мови відбувається на семантичному рівні в процесі їх функціонування, оскільки їхнє значення, як правило, вгадується з контексту, хоча за низкою вигуків і закріплено вираження певних емоцій. У подальших дослідженнях планується здійснення розгляду конотативів на позначення емоційного стану радості.

Література

Виноградов В. В. Русский язык : Грамматическое учение о слове. – М. : Высшая школа, 1986. – 639 с. *Волк (Волкова) Б.* Типология эмотивных знаков // Язык и эмоции : Сб. науч. тр. ВГЛУ. – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 15–23. *Гамзюк М. В.* Эмотивный компонент значения у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови). – К. : Видавн. центр КДЛУ, 2000. – 256 с. *Курносова Н. А.* Знаковый статус междометий и проблемы их лексикографической разработки : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. – К., 1992. – 139 с. *Маслов Ю. С.* Введение в языкознание : Учеб. для филол. спец. вузов. – М. : Высшая школа, 1998, – 272 с. *Мещанинов И. И.* Члены предложения и части речи. – М. : Наука, 1978. – 387с. *Телия В. Н.* Механизмы экспрессивной окраски языковых единиц // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М.: Наука, 1991. – С. 36–66. *Шаховский В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1987. – 188 с.

Ілюстративний матеріал

Austen J. Sanditon. – N. Y. : A Signet Book, 1976. – 313 p. *Bernays A.* Professor Romeo. – N. Y. : Penguin Books, 1990. – 277 p. *Bradford B. T.* Everything to Gain. – L. : Harper Collins Publishers, 1995. – 381 p. *Dahl R.* Danny, the Champion of the World. – N. Y. : Puffin Books, 1988 – 197 p. *Martin A. M.* Claudia and the Phantom Phone Calls. – N. Y. : An Apple Paperback, 1986. – 154 p. *Rowling J. K.* Harry Potter and the Chamber of Secrets. – N. Y. : Scholastic Inc., 2002. – 354 p. *Trudeau G. B.* Bravo for Life's Ironies. – N. Y. : A Doonesbury Book, 1971. – 265 p.

ЛАЗАРЕНКО Д.М.
(Запорізький нац. ун-т)

ПОНЯТТЯ „МЕТАТЕКСТ” ЯК ЛІНГВІСТИЧНА КАТЕГОРІЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

The author of the article analyzes and classifies a wide range of linguistic approaches towards the study of metatext. The research data are presented against the background of a general outline of the development of the theory of metatext. Main analytical tendencies within the problem field of the theory of metatext are singled out.